

GOKKEN MET GESCHIEDENIS

De historische quiz als vorm van publieksgeschiedenis

Kan een geschiedenisquiz meer bieden dan alleen oppervlakkig vermaak? Historica en conservator Laura van Hasselt analyseert de historische quiz als 'serieuze' vorm van publieksgeschiedenis. Met voorbeelden uit de museale, online- en televisiepraktijk.

Quizvraag: Wat is Publieksgeschiedenis?

- * *Geschiedenis die wordt gezien, gehoord, gelezen en geïnterpreteerd door het grote publiek*
- * *Werkzaamheden die te maken hebben met geschiedenis, uitgevoerd door historici buiten de academische wereld*
- * *Een beweging, methodologie en aanpak die de studie en beoefening van geschiedenis in samenwerking met het publiek voorstaat*

Stelt u zich voor dat u meedoet aan een quiz en bovenstaande vraag moet beantwoorden. Bent u er zeker van dat u het juiste antwoord heeft gekozen?

Alle drie de antwoorden zijn officiële definities van Publieksgeschiedenis. Ze zijn verschillend maar allemaal correct, althans in de opinie van een grote groep publiekshistorici. Kortom, dit is een volstrekt ongeschikte quizvraag. Want een goede quizvraag leidt tot een goed quizantwoord en dat antwoord is kort, glashelder en laat geen enkele ruimte voor discussie. Slechts één antwoord kan het juiste zijn; alle andere zijn fout.

Dat is precies waar het wringt tussen academische historici en het fenomeen quiz. Historici hebben een hekel aan zwart-witdenken. Ze zijn getraind om juist het omgekeerde te doen: om de grijstinten op te zoeken en altijd alles ter discussie te stellen. Discussiëren, interpreteren, contextualiseren, nuanceren: dat is wat een goed historicus hoort te doen. Historici koesteren de nuance. En terecht. Geschiedenis is zelden in te delen langs lijnen van zwart en wit, goed en fout; dat is juist wat haar zo interessant maakt.

Quizmakers daarentegen hebben een hekel aan nuances. Eerlijk is eerlijk, ze hebben een punt. Niemand wil de klachten behandelen van alle gefrustreerde quizdeelnemers die betogen dat het door hén gekozen antwoord eigenlijk ook goed of zelfs beter was.

Een quiz is een spel en bij een spel horen

regels. In het geval van de quiz is de basisregel (of het onderwerp nu geschiedenis of iets heel anders is): er is slechts één goed antwoord en alle andere zijn fout. Dit lijkt in conflict te zijn met de basisprincipes van academische geschiedbeoefening zoals hierboven beschreven. Het roept de vraag op of de historische quiz een acceptabele vorm van Publieksgeschiedenis kan zijn. Om die vraag te beantwoorden, ga ik terug naar de drie genoemde definities van Publieksgeschiedenis.

Geschiedenis voor het grote publiek

- * *a. Geschiedenis die wordt gezien, gehoord, gelezen en geïnterpreteerd door het grote publiek¹*

Het lijkt er in eerste instantie op dat de historische quiz uitstekend past bij deze definitie. Historische quizen zijn immers regelmatig te zien (op tv en online), te horen (op de radio) en te lezen (in al dan niet historische tijdschriften). En ze bereiken een zeer groot publiek. Het probleem zit in het woord 'geïnterpreteerd'. In de regel zijn de quizdeelnemers niet erg bezig met interpreteren, veeleer met het nemen van snelle beslissingen zonder daarbij lang na te kunnen denken. Gokken komt daarbij regelmatig voor. Aan de andere kant, om een goede historische quizvraag te beantwoorden, is niet alleen parate kennis, maar ook een zekere mate van (snel) redeneren vereist.

* b. *Werkzaamheden die te maken hebben met geschiedenis, uitgevoerd door historici buiten de academische wereld*²

Deze definitie gaat zeker op voor het maken van historische quizen. Zelf heb ik aan meerdere historische quizen meegewerkt en ik ben niet de enige afgestudeerde historicus die wel eens quizvragen heeft gemaakt, al dan niet tegen betaling. Al is het geen noodzakelijke voorwaarde, in de praktijk zijn de meeste redacteurs van geschiedenisquizen historici. Bovendien worden alle antwoorden van serieuze quizen, zoals die van *BBC History Magazine*³ en van het Nederlandse *Historisch Nieuwsblad*, vóór publicatie gecontroleerd door onafhankelijke historici.

* c. *Een beweging, methodologie en aanpak die de studie en beoefening van geschiedenis in samenwerking met het publiek voorstaat*⁴

Valt de historische quiz ook onder deze definitie? Het is de vraag of een historische quiz onder de noemer 'studie' van geschiedenis valt. Maar er is zeker sprake van samenwerking met het publiek. Geen quiz zonder participatie. Dat is waar het interessant wordt voor publiekshistorici, die immers altijd het bereiken van een groter dan academisch publiek nastreven. Er zijn weinig vormen van publieke geschiedenis waarbij niet-historici op zo'n directe manier en in zulke grote aantallen betrokken kunnen zijn als bij een quiz.

Kortom, het feit dat de quiz ingaat tegen een aantal belangrijke waarden van serieuze historici, is geen rechtvaardiging om het fenomeen achteloos terzijde te schuiven. Wie de historische quiz serieus neemt, kan deze inzetten dan wel analyseren als een waardevolle vorm van publieksgeschiedenis.

900.000 lezers gezocht

De Grote Geschiedenisquiz, een jaarlijks televisieprogramma op de Nederlandse publieke televisie (NTR/VPRO), trok de afgelopen jaren gemiddeld meer dan 900.000 kijkers.⁵ In een land met een kleine zeventien miljoen inwoners is dat een opvallend hoog kijkcijfer. Het wekelijkse geschiedenisprogramma van de publieke omroep, *Andere Tijden* (NTR/VPRO), trekt de afgelopen jaren zo'n 500.000 kijkers per uitzending. Ook dat is een aanzienlijk aantal, maar het verschil met *de Grote Geschiedenisquiz* is opvallend: bijna de helft zo veel kijkers. Is een historische quiz laagdrempeliger dan een historische documentaire?

Dat is nog maar de vraag. Het verschil kan ook te maken hebben met andere factoren, zoals uitzenddatum en -frequentie, duur van het programma en het beschikbare marketingbudget. Het succes van *de Grote Geschiedenisquiz* leidde in 2015 tot een serie kortere voorrondes op televisie: *de Kleine Geschiedenisquiz*. Deze 15 afleveringen trokken gemiddeld 376.000 kijkers. Minder dan *Andere Tijden*, maar voor een nieuw programma bij de publieke omroep zeker geen slecht resultaat. De vergelijking tussen publieksbereik van historische quiz en historisch documentaireprogramma verdient nader onderzoek.

Eén ding is zeker, qua publieksbereik slaat elk academisch artikel in een historisch tijdschrift een armzalig figuur naast een geschiedenisquiz. Natuurlijk is dit een volstrekt oneerlijke vergelijking, aangezien de gemiddelde historische quiz geen enkele wetenschappelijke pretentie heeft. Binnen het kader van publieksgeschiedenis is een groot bereik echter wel degelijk relevant. Dat betekent niet dat elke quiz met een groot bereik vanuit historisch oogpunt geslaagd is, wel dat de historische quiz een bij uitstek relevant fenomeen is voor publiekshistorici.

Victor Hugo's 'Les Misérables' is published [and later adapted for the stage]; the 'Mexican Adventure' begins with the invasion of Mexico by French, British and Spanish troops (the Spanish and British later withdraw), and Otto von Bismarck becomes prime minister of Prussia. What year is it?

Choose one:

- 1856
- 1858
- 1860
- 1862

2981

De quiz als lokmiddel

Ook onlinegeschiedenisquizen – veel minder kostbaar om te produceren dan televisie – kunnen een enorm bereik hebben. Zo zijn de onlinequizen van *BBC History Magazine* het populairste onderdeel van de website, met zo'n 40.000 pageviews per maand. *BBC History Magazine* begon in 2009 met de eerste onlinequizen. Sindsdien is het aantal deelnemers constant gegroeid.

Emma McFarnon, redacteur van de *BBC History Quizzes* is helder over het doel van de quizvragen: 'To drive traffic to the website and to encourage engagement'.⁶ Het draait McFarnon niet primair om het verspreiden of testen van historische kennis, laat staan het bevorderen van historisch inzicht bij het grote publiek. De quiz is voor haar niet zozeer een doel maar

een middel, om meer mensen in aanraking te laten komen met alle waardevolle historische informatie die de BBC te bieden heeft. Ook dat is een valabel argument. Wat is de geschiedwetenschap waard als ze nooit het publiek bereikt? En een groot publiek bereiken, dat kan bij uitstek via een quiz.

Ik herken de argumenten van McFarnon uit 2003, toen ik als researcher bij *Andere Tijden* werkte. We zochten een manier om meer bezoekers naar de website te krijgen en ontwikkelden een onlinegeschiedenisquiz, onder de naam *Netspanning geschiedenisquiz*⁷. Ik moet bekennen dat er destijds, voor zover mij bekend, weinig gesproken werd over publiekshistorische idealen; het doel was eenvoudigweg om zoveel mogelijk geïnteresseerden naar de website te lokken. In dat opzicht was het een succes: alleen al in de eerste twee jaar werd de onlinequiz een miljoen keer gespeeld, terwijl het aantal webbezoekers verdubbelde.

Verslaving

Toen de onlinequiz *Netspanning* in 2009 opviel te bestaan (de techniek was verouderd en de omroep wilde op dat moment niet in een nieuwe versie investeren), kwamen er geschokte reacties van een aantal quizverslaafden, die het spel al meer dan 100.000 (!) keer hadden gespeeld.⁸ De vraag is natuurlijk of dat nog enig publiekshistorisch doel dient, maar indrukwekkend is het wel.

Vooraf onlinequizen – die in de regel eindeloos te spelen zijn – kunnen een verslavende werking hebben. Dat risico is een stuk minder aanwezig bij een quiz in een tijdschrift, op de radio of op tv, aangezien daar altijd wél een eind aan komt. *Encyclopaedia Britannica* speelde in op het verslavingselement van de onlinequiz met de slogan 'Get hooked on history as this quiz sorts out the past'.⁹

Dat 'sorting out' is op zijn minst aanvechtbaar, aangezien de onlinegeschiedenisquizen van *Encyclopaedia Britannica* uitblinken in

het door elkaar husselen van allerlei soorten vragen en periodes.¹⁰ Van de 17e tot de 21e eeuw, van China tot de Verenigde Staten, alles volstrekt ongerelateerd. Tot een meer coherent geschiedbeeld zal zo'n quiz niet snel leiden. *Encyclopaedia Britannica* is in dit opzicht geen uitzondering: de meeste historische quizen springen volstrekt willekeurig door de tijd en van onderwerp naar onderwerp. Toch zijn er ook uitzonderingen. Een quiz kan nooit een volledig overzicht van een bepaalde historische periode of onderwerp bieden. Maar hoe meer afgebakend het onderwerp, hoe groter de kans dat de speler kennis zal opdoen, of verversen, die tenminste enige samenhang heeft. De BBC heeft online een aantal geslaagde thematische historische quizen met titels als *Could you become a citizen of Ancient Greece?*¹¹

Pubquiz voor ambtenaren

Een mooi Nederlands voorbeeld van een quiz die wél enige samenhang beoogt, is de pubquiz die de gemeente Amsterdam regelmatig voor ambtenaren organiseert binnen het project 'Historische Goudmijnen'. 'Historische Goudmijnen' heeft als doel: 'Gemeenteamttenaren bewuster maken van de Amsterdamse geschiedenis in het algemeen en in het bijzonder op hun eigen werkgebied.'¹² De quiz is niet het enige middel hiertoe, maar wel een van de meest enthousiast ontvangen initiatieven om dit doel te bereiken.

Het Stadsarchief Amsterdam heeft bij dit gemeenteproject de leiding. Eens in de twee of drie maanden organiseert het Stadsarchief een *pubquiz* voor steeds een andere groep gemeenteamttenaren, op wisselende locaties, inclusief de mogelijkheid om er iets bij te drinken.

Als conservator bij het Amsterdam Museum maakte ik in 2014 deel uit van de quizredactie. Alle vragen gaan over de geschiedenis van de stad Amsterdam. Sommige zijn meer grappig dan wezenlijk van belang, maar ook dat hoort bij een geslaagde pubquiz. De meeste vragen zijn echter wel degelijk relevant voor het werk van de gemeenteamttenaren. Zo is het zinzig om als Amsterdamse ambtenaar te weten welke straten ooit grachten waren, wanneer de eerste coffeeshop werd geopend, of waar de eerste Turkse gastarbeiders woonden.

Altijd een tegenstander

De onlinequiz heeft een aantal voordelen boven andere media. Zo is het in de digitale wereld altijd mogelijk om tegen iemand te spelen. Is het geen echte persoon, die gelijktijdig online is, dan kan de computer de rol van tegenstander vervullen. Deze formule droeg zeer bij aan het succes van de eerder genoemde quiz *Netspanning*, waarbij tegenstanders altijd gegarandeerd waren. Het verbeteren van een eigen record kan een uitdaging zijn, maar het verslaan van één of meerdere tegenstanders is

How many of Queen Victoria's children became monks in their own right?

Choose one:

- Two
- Three
- Four
- Five

Two. Her oldest child, Victoria, became queen of Prussia and empress of Germany when her husband became Kaiser Frederick (Friedrich) III. Her eldest son, of course, succeeded her as King Edward VII. While Queen Victoria's other children married aristocrats or members of European royal houses, none became kings or queens.

voor de meeste spelers een stuk spannender.

De opkomst van het tweede scherm biedt deze mogelijkheid nu ook bij geschiedenisquizen op tv. Opvallend genoeg buiten de meeste onlinequizen het voordeel van de potentieel altijd aanwezige tegenstander nog niet uit. Toch is er meestal wel een vorm van vergelijking. Zo kan de speler van een quiz van *Encyclopaedia Britannica* zijn of haar score vergelijken met die van spelers uit dezelfde leeftijds-categorie. Dat is, zeker waar het de recente geschiedenis betreft, een relevant vergelijkingscriterium.

Sneller, sneller!

Een element dat digitale quizen delen met sommige televisie- en radioquizen, is de factor tijd. Het wedstrijdelement kan enorm versterkt worden door degene die het snelst op een knop drukt als eerste te laten antwoorden, of door bonuspunten uit te delen voor snelle antwoorden. *'The faster you answer, the higher you score!'* zoals *Britannica* het verwoordt. Die spanning vergroot de aantrekkingskracht van een quiz en daarmee het publieksbereik.

Hoe meeslepend ook, vanuit publiekshistorisch oogpunt is het snelheidselement toch vooral een rem op de educatieve potentie van de geschiedenisquiz. De constante haast leidt ertoe alleen datgene te lezen, bekijken of beluisteren dat absoluut noodzakelijk is om verder te gaan. Dat maakt het wel heel verleidelijk om de uitleg bij het antwoord over te slaan, terwijl dat bij uitstek een moment is waar de speler historische kennis kan opdoen of verdiepen. Kortom: de snelheidsfactor is riskant. Hij draagt bij aan de aantrekkingskracht van het fenomeen, maar staat begrip van de historische informatie vaak in de weg. En dat terwijl onlinequizen juist zo geschikt zijn om te verwijzen naar achtergrondinformatie. Idealiter is er bij elk quizantwoord een linkje naar gerelateerde informatie in woord, en waar mogelijk in beeld en geluid. Internet is zoveel flexibeler dan gedrukte bronnen, ra-

Which author coined the phrase “the banality of evil”?

Choose one:

- Barbara Tuchman
- CV Wedgwood
- Hannah Arendt
- Noam Chomsky

Hannah Arendt. She covered the 1962 trial in Jerusalem of Adolf Eichmann, one of the principal organizers of the Holocaust, for the New Yorker magazine, and published an account in book form in 1963 as Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil. Arendt (1906-5) was a Jew who fled Germany in 1933 and later became an American citizen and political philosopher. Her view was that Eichmann was neither mad nor evil, but a moderately intelligent en dull – banal – man who had not been only obeying orders, but carrying out the law as he saw it.

dio en televisie, dat hierin veel meer variatie mogelijk is. Ook in dit opzicht valt nog veel te winnen voor publiekshistorici.

Museumquiz 1: Van Oostsanen

De digitale revolutie heeft de quiz als *serious game* ook naar musea gebracht. Participatie en interactie kunnen vele vormen aannemen in musea. De historische quiz biedt in dit opzicht interessante mogelijkheden, die met de ontwikkeling van de techniek alleen maar groter worden. De meeste museumbezoekers zoeken een combinatie: ze willen iets leren én ze willen zich vermaken. Een geslaagde historische quiz valt in beide categorieën.

Het Amsterdam Museum experimenteert met verschillende vormen van bezoekersparticipatie. Een voorbeeld uit 2014: in de tentoonstelling *Van Oostsanen. De eerste Hollandse Meester* was

een kleine (kunst)historische quiz opgenomen. De tentoonstelling was gericht op een relatief traditioneel publiek, dus er was bewust voor gekozen om de quiz niet dominant te laten zijn.

Het was echter wel de bedoeling van de tentoonstellingsmakers (onder wie ikzelf) om op deze manier de bezoekers tot een vorm van actieve participatie te prikkelen. Op vier plekken in de tentoonstelling stond een quizvraag die te maken had met de tentoonstelling. Het waren bewust geen makkelijke vragen; om een vraag goed te kunnen beantwoorden was het nodig de tekstbordjes bij de kunstwerken te lezen. Aan het eind van de tentoonstelling kregen de bezoekers de juiste antwoorden en hun eigen score.

Een studente van de Universiteit van Amsterdam, die destijds stage liep bij het Amsterdam Museum, interviewde museumbezoekers over de quiz.¹³ Haar onderzoek toonde aan dat slechts een enkele bezoeker in één keer begreep hoe het systeem werkte. Dat had te maken met de gebruikte techniek. Om een antwoord te geven, moesten de bezoekers hun OV-chipkaart (een oplaadbaar pasje voor het openbaar vervoer) of een zogeheten 'IkTag' scannen. Veel Nederlandse bezoekers hebben zo'n OV-chipkaart, maar sommigen klaagden dat hun kaart in hun tas in een kluisje bij de ingang lag. Wie geen OV-chipkaart had, kon in de eerste tentoonstellingsruimte een los kaartje met een chip kopen, de 'IkTag', maar aangezien dat 1 euro kostte en het niet duidelijk was wat het gebruik zou opleveren, maakte slechts een enkele bezoeker daar gebruik van.

Er was nog een ander relevant punt van kritiek. Vooraf was afgesproken dat de quizvragen in de tentoonstellingsruimtes de competitie met de kunstwerken, de belangrijkste reden immers om de tentoonstelling te bezoeken, niet zouden aangaan. Dat – zeer valabele – uitgangspunt leidde ertoe dat de zwarte pilaren waarop de quizvragen stonden, erg moeilijk te vinden waren. Bovendien was de quiz met slechts vier vragen wel heel beperkt van omvang.

Who of the following is NOT buried at Père Lachaise Cemetery in Paris?

Choose one:

- Poet and musician Jim Morrison**
- Playwright and author Oscar Wilde**
- Composer and pianist Frédéric Chopin**
- Author Ernest Hemingway**

Hemingway. He was buried at Ketchum, Idaho, where he had made his home and where he committed suicide in 1961. All the others are interred at Père Lachaise.

Al zijn er dus een hoop kanttekeningen bij het experiment geplaatst, toch waren de reacties van diegenen die alle vier de quizvragen hadden weten te vinden, overwegend positief. Ze zeiden dat ze dankzij de quiz beter naar de kunstwerken hadden gekeken en ook de tekstbordjes beter hadden gelezen.

Museumquiz 2: Voetbal Halleluja!

Na de Van Oostanen-tentoonstelling kwam het Amsterdam Museum in september 2014 met een geheel andere tentoonstelling: *Voetbal Halleluja!*. In deze tentoonstelling stonden de

parallelen en verschillen tussen voetbal en religie centraal. Ook in *Voetbal Halleluja!* was een quiz verwerkt, maar deze quiz was meer verweven met het geheel en bovendien was de doelgroep jonger. Bezoekers kregen een gratis interactieve audiotour, waarvoor geen chipkaart of 'IkTag' nodig was.

Mede dankzij de laagdrempeliger techniek werd deze quiz veel meer gespeeld dan de quiz over Van Oostsanen en zijn tijd. De voetbalquiz was zelfs een van de populairste onderdelen van deze tentoonstelling. Daar staat tegenover dat dit keer niet alle antwoorden te herleiden waren tot objecten of tekstuele informatie in de ruimte, dus de veronderstelling van voorkennis en het gokelement waren groter.

Geen weetjes maar inzicht

Godfried van Run, eindredacteur van *de Grote Geschiedenisquiz*, beschrijft geslaagde quizvragen als volgt: 'Vragen gaan niet over weetjes, maar moeten inzicht geven in de geschiedenis'.¹⁴ Natuurlijk zijn er ook praktische voorwaarden, zoals het feit dat het handig is om een vraag die op televisie wordt gesteld met beelden te kunnen illustreren. Televisie heeft zo zijn eigen wetten, zoals ieder medium.

Yfke Nijland, eindredacteur van *de Kleine Geschiedenisquiz*, voegt daaraan toe dat er bij de quizvragen altijd een evenwicht moet zijn tussen de verschillende typen vragen: '*nice to know; need to know; fun to know*'. Een selectie van alleen grappige vragen is niet voldoende, maar omgekeerd zal een quiz met alleen maar zware, serieuze vragen veel kijkers weggagen. Een historische quiz is een uitstekend middel om kijkers/gebruikers enthousiast(er) te krijgen over geschiedenis en 'fun'vragen helpen daarbij.¹⁵

Een geslaagde historische quiz, op televisie, in een museum of waar dan ook, plaatst relevante historische informatie in een aantrekkelijke en interactieve vorm. Zo'n quiz is amusant, maar niet triviaal. Het is een spel dat

niet alleen om snelheid of gokken draait, maar bijdraagt – al is het maar in bescheiden vorm – aan begrip van de geschiedenis. Misschien niet op het hoogste niveau, zeker niet in alle historische complexiteit, maar wel voor een potentieel enorm publiek. Het wordt tijd dat publiekshistorici het fenomeen van de historische quiz serieus gaan nemen.

Dit artikel is een bewerking van mijn lezing *Gambling History* op de IFPH-conferentie 'Public History in a Digital World: The Revolution Reconsidered', UvA Amsterdam, 24 oktober 2014.

De quizvragen komen uit *BBC History Magazine*. (<http://www.historyextra.com/quiz>)

- 1 Deze definitie wordt onder andere gebruikt door diverse universitaire opleidingen Publieksgeschiedenis, o.a. University of New York, University of Massachusetts Amherst, San José State University.
- 2 Robert KELLEY, *Public History: Its Origins, Nature, And Prospects*. In: *Public Historian* 1(1978), pp. 16-28, aldaar 16.
- 3 Zie: <http://www.historyextra.com/quiz>
- 4 National Council on Public History, 2007.
- 5 Zie voor kijkcijfers van Nederlandse (geschiedenis) programma's op tv: <https://kijkonderzoek.nl/kijkcijfers>
- 6 E-mail Emma McFarnon aan Laura van Hasselt, 21/10/2014.
- 7 *Netspanning* was de overkoepelende naam voor een aantal onlinequizen van de VPRO.
- 8 E-mail Marnix Koolhaas (eindredacteur) aan Laura van Hasselt, 28/10/2014.
- 9 Zie: <https://www.britannica.com/quiz/40/history-fact-or-fiction>. Laast geraadpleegd op 03/02/2014.
- 10 Zie: <http://www.britannica.com/quiz>
- 11 Zie: <http://www.historyextra.com/quiz/test-yourself/could-you-become-citizen-ancient-greece>
- 12 *Historische Goudmijnen. Breng je kennis op Amsterdams peil*. Intern campagneplan Stadsarchief, versie 21/10/2015.
- 13 Wendy CARIS, ongepubliceerd stageverslag Master Museumstudies, Amsterdam Museum/UvA, 2014.
- 14 E-mail Godfried van Run aan Laura van Hasselt, 20/08/2014.
- 15 Interview Laura van Hasselt met Yfke Nijland, 05/06/2015.